

10.2. Делото „Красавица“

На 14 ноември 1950 г. на гара Бов е задържана Дарина Й. Кръстич, обект на Държавна сигурност с лична активна разработка „Красавица“. Подозрението срещу нея е, че е югославски шпионин. Отведена е в отдел II на МВР, където престоява 16 дни, а оттам е препратена в VII отдел на Дирекция „Държавна сигурност“ за 15-дневно следствие. „При следствието в МВР веднага признала, че е агент на югославското разузнаване от 1946 г., завербувана от Антон Колендич – аташе по печата на Югославия. До отиването ѝ в гр. Сталин тя е предавала сведенията на Колендич, където се свързва с М. Кръстич и той ѝ предава двама агенти. За мъжа си признава, че е турски агент. При следствието в отдела (на ДДС) призна, че е и английски агент от 1941 г.“³⁶⁰

Личната активна разработка на Дарина Кръстич прераства в следствено дело „Красавица“ и Държавна сигурност „разкрива“, че тя е получила задача да проникне в отделните партии в България и в нелегалната организация на анархистите. Набелязани са отначало 19 „шпиони“, свързани с нея. Постепенно броят на „шпионите“ се допълва с още петнадесет, които са „вербувани“ по американска и английска линия. Почти всички в тази „международна шпионска организация“, обхванала цялата страна, са бивши хора от буржоазни семейства, високообразовани, по-голямата част живеещи във Варна (по това време гр. Сталин), заклеятени от ДС като врагове на народа, някои вече изселени, вкарани в ТВО или намиращи се в затвора³⁶¹:

– Самуил Моис Канети. „Завършил френски колеж, френски гражданин, специализирал търговия със зърнени храни в Париж. Преди 9 септември 1944 г. е директор на френската житарска фирма „Луи Драйфус“ в гр. Сталин. Има приятели чужденци.“

– Иван Кирилов Иванов, от гр. Сталин. „Търговец, с висше образование, бивш дипломат, собственик на параходна агенция. Владее немски, английски, френски, турски, румънски, арменски. Много богат враг, съпруг на Дарина Кръстич.“

– Богомил Кирилов Иванов. „Произхожда от богато буржоазно търговско семейство от гр. Сталин. Баща му е бил собственик на параходна агенция. Завършил е френски колеж в Дедеагач и говори перфектно френски, английски, турски, немски език. Бивш собственик на мина и търговец, занимавал се е с износ на руди и въглища. Изселен в Оряхово.“

³⁶⁰ АКРДОПБГДСРСБНА, II съд – 4584, т. 10, л. 1.

³⁶¹ Пак там, л. 74–90.

– Любен Цонев Димитров от София. „Произхожда от заможното семейство, бивш собственик на кина в Русе и Велико Търново, търгувал с цигари в миналото. В момента е предложен за изселване от София.“

– Вельо Тороманов. „Роден в Копривщица в богато търговско семейство. Легионер, както и братята и сестра му. Завършил ШЗО. Участвал и в двете фази на войната. Мрази народната власт. Търговец. Домът им е свърталище на народни врагове.“

– Сийка Генчева Генова от гр. Сталин. „Произхожда от богато буржоазно семейство. Вражески настроена. Къщата на семейството ѝ е отнета. Дала е сведения за изселените семейства в гр. Сталин и за настроенията между моряците във флота. Мъжът ѝ е бил собственик на фирма за внос и износ. Понастоящем са изселени в с. Богданово.“

– Тинчо Петков Тимнев. „Адвокат от София, завършил висше образование в Париж, бивш сътрудник на вестник „Свободен народ“, намира се в Централния затвор.“

– Яни Стаматов Анемоянев от гр. Сталин, с гръцко гражданство, с висше търговско образование, бивш собственик на частна параходна агенция „Кирил Иванов и синове“.

– Емануил Петров Емануилов от София – легационен чиновник в българската легация в Кайро и Токио; Иван Николов Янков – търговец, собственик на магазин за обувки в гр. Сталин; Иван Милчев от София – адвокат, възпитаник на френски колеж, бивш редактор в легацията на България в Белград; Христо Николов Карагьозов – „параходен агент, произхожда от богато семейство от гр. Сталин“; Наце Русев Накев – жител на гр. Сталин, македонец, по занятие овощар; Ованес Ованесов – арменец, частник обушар от гр. Сталин; Невена Цочева Недкова – от гр. Сталин, с висше образование, фармацевт; Димитър Саваджиев – от гр. Сталин, митнически чиновник; Тодор Константинов Леондиев – гръцки гражданин, завършил френски колеж в гр. Сталин, чиновник; Ламбо Василев Иванов – бивш едър търговец от гр. Сталин; Иван Кушев – търговец от Добрич; Иван Антонов Мирославов – градинар от гр. Сталин, и Роза Мирославова (негова майка, която е в затвора); Ботьо Пенчев Бараков от София – търговец на химикали и машини и производител на анилинови бои; Асен Стефанов Попов – електротехник; Михаил Георгиев Порязов – бивш прислужник в българската легация в Белград, и др.

В неизвестност са обвиняемите Владимир Иванов Попов – оперен артист, канадски гражданин; хърватката Каролина Пеши Зубович; Сийка Василева Браилова – американска гражданка, бивша студентка в Консер-

ваторията; Евгени Краус – испански гражданин, едър търговец, и Христо Дръндаревски – бивш капитан от разузнаването, шофьор във Военната мисия в Белград.

Извършени са арести в София и Сталин. Следват изтощителни денонощни разпити и мъчения. Стига се дотам, че на 20 октомври 1951 г. следователят старши лейтенант Г. Начев предлага: „Във връзка с укрепване на подследствените по следствено дело „Красавица“ да им се разреши да спят през деня“³⁶².

В обвинителния акт по делото се твърди, че под влияние на американско-английските империалисти още по време на Втората световна война агентурите на тези страни са започнали да се разширяват, за да „усилят колониалното могъщество“ на Англия и САЩ³⁶³. „По тия съображения е бил изграден престъпния и коварен троцкистко-фашистки-титовски център, който под маската на социализма и под формата на федерация е подготвял откъсването на юго-изтока от лагера на социализма и за възстановяване на капиталистическото обкръжение на СССР. Такъв център е изграден и в НРБ в лицето на лявосектантската-троцкистко-фашистка-трайчокостовистка банда, която е била придадена за свързка и единно ръководство от страна на империалистите към престъпния югославски център.“ Шпионите от този център са имали задача „да събират поверителни сведения от различно естество, в разрез с безопасността на страната и са заговорничели за свалянето на народно-демократичната власт чрез преврат, бунтове, метежи, терористични актове и всевъзможни други обществени престъпления“.

На 15 ноември 1951 г. Софийският окръжен съд произнася 35 жестоки присъди: осем смъртни присъди чрез разстрел за шпиониране в полза на английското, американското, френското, турското, гръцкото и югославското разузнаване (Дарина Кръстич, Иван К. Иванов, Богомил Иванов, Наце Накев, Христо Дръндаревски, Владимир Попов, Каролина Зубович, Сийка Браилова) и конфискация на имуществото, а останалите обвиняеми получават присъди със срок от 2 г. до 20 г. затвор, конфискация на имуществото, сериозни парични глоби и лишаване от граждански права. Екзекуциите са изпълнени, присъдата на Наце Накев е заменена с 20 г. затвор и всички осъдени са вкарани в затвора.

³⁶² АКРДОПБГДСРСБНА, II съд – 4584, т. 10, л. 291.

³⁶³ АКРДОПБГДСРСБНА, II съд – 4584, т. 1, л. 2, следствено дело ДДС № 52 от 1950 г.

През 1952 г. капитан Д. Хартинов от ДС – Варна в доклад за работата по следствено дело „Вредители“, свързано с делото „Красавица“, признава относно ролята на един от агентите, на доносите на когото се основават обвиненията срещу повечето осъдени, а именно, че е „преувеличил нещата, говорил е за връзките си с Дарина Кръстич, говорил е, че е успял да укрие трима бандити, за които по-късно няма никакви обяснения. В процеса на следствието се установи, че той не е имал никакви връзки с Дарина Кръстич, но само е лъгал и се е хвалил пред останалите подследствени, а когато беше оповестена присъдата ѝ в пресата, се оказа по безспорен начин, че не е вярно“³⁶⁴.

През 1963 г. Общото събрание на Върховния съд на НРБ с председател М. Маринов и председатели на отделения полковник Н. Таков, Иван Стоянов и Иван Топалов отменя всички присъди като необосновани и прекратява делото „Красавица“!³⁶⁵

Меценатът Ботьо Бараков

Ботьо Пенчев Бараков (1914 г. в с. Попрази (с. Източник), Габровско – 1997, Габрово) е една от жертвите на измисления съдебен процес по делото „Красавица“. Той е търговец на химикали и машини и производител на анилинови бои, виден меценат, автор на уникалната идея за създаване на „Кораб на изкуствата“ – плаващ дворец с изложбени, концертни, театрални и други зали, в които ще бъде представено творчеството на първите творци на изкуството и науката на човечеството³⁶⁶.

За целта Ботьо Бараков основава „Общество за култура и изкуства“³⁶⁷. Уставът на сдружението официално е регистриран, изготвено е „Изложе-

³⁶⁴ АКРДОПБГДСРСБНА – Вн, ф. 1, оп. 1а, а.е. 14, л. 10, доклади за следствената работа на управлението.

³⁶⁵ АКРДОПБГДСРСБНА, II съд – 4584, т. 3, л. 155–156, решение № 2 от 2 януари 1963 г. на Общото събрание на Върховния съд на НРБ.

³⁶⁶ Нурижан, Жорж. Корабът на изкуствата. С., Печатница „Раковски“ – Специални издания, 1945.

³⁶⁷ Съоснователи са Трифон Кунев (директор на Народния театър), проф. Роснер (преподавател в Държавна театрална школа), Славчо Васев (главен редактор на в. „Заря“), Иван Кирицов (журналист), Станчо Киселков (публицист), проф. Жорж Нурижан, Юно Гордез (оперна певица), Ангел Самоковлиев (оперен диригент), Владимир Аврамов (професор в Музикалната академия), Ангел Иванов (журналист), Марко Марков (скулптор), Цанко Василев (художник) и о.з. кап. I ранг Борис Стателов.

ние към българската общественост“ и учредителите организират събития за популяризиране на идеята, като през февруари 1945 г. първо я представят пред членове на дипломатически мисии в България. Всички действия на групата се следят от Държавна сигурност, която възприема чистите помисли на Ботьо Бараков и щедрата му подкрепа за културата и изкуствата като подривна шпионска дейност. До национализацията той влага милиони за подкрепа на десетки творци, подпомага издаването на книги на български писатели, откупува картини на талантиливи художници. Дарява парични средства за стипендии на бедни студенти от Художествената академия.

Преди да бъде задържан, той активно е разработван от ДС с лична работка „Бараба“. Срещите, които Ботьо Бараков организира с хора на изкуството, политически фигури и дипломати, както и това, че в младините си е работил в габровската фабрика „Орел“, са основание за обвиненията, по които е осъден: „Поддържа връзка с чужди шпиони-резиденти покрай идеята за „Кораб на изкуствата“, издавал е сведения за културните деятели в страната, от които са се интересували разузнавателните служби на капиталистическите сили и издавал тайни за капацитета на Габровската индустрия“³⁶⁸.

Ботьо Бараков бързо е „прикачен“ към арестуваните по следственото дело „Красавица“ и е осъден на 10 г. затвор за „шпионство по английска линия“, конфискуване на 250 хил. лв. от имуществото му и 12 г. лишаване от права³⁶⁹. Вкаран е в затворите в София и Плевен, а по-късно е изпратен в ТВО „Белене“, откъдето е освободен през 1955 г. В досието му е записано (след като присъдата е произнесена и той е в концлагера), че обвиненията и показанията на свидетелите по делото са противоречиви и присъдата му е прекалено висока за това, за което е обвинен³⁷⁰.

Когато се завръща в къщата си до крепостта Урвич, край Панчарево, той я намира напълно ограбена, покривът ѝ е откраднат и са останали само зидовете.

Започва работа в каменоломна в с. Владая, по-късно постъпва в работилницата на ТПК „Дъга“ на бул. „Сливница“ в София. През 1957 г. е изселен в родното си село, „защото е разкрит като англо-американски шпионин през 1951 г.“³⁷¹. До 1960 г. е обект на наблюдателно дело „Идиот“, по което работят агентите „Виктор“, „Райчо“ и „Соня“.

³⁶⁸ АКРДОПБГДСРСБНА – II съд – 4584, т. 11, БПБ, л. 319.

³⁶⁹ АКРДОПБГДСРСБНА – II съд – 4584 т. 3, л. 175–176.

³⁷⁰ АКРДОПБГДСРСБНА, Заверени копия на документи, II съд – 4584, т. 11, БПБ, л. 319.

³⁷¹ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. 12, оп. 1, а.е. 1469, протокол № 6 от 1957 г. на комисия Георги Цанков – министър на МВР, Демир Борачев – председател на ЦК на БКП, Йордан Чобанов – главен прокурор на НРБ, Димитър Попов – председател на СГНС, ЗК БПБ.

През 1963 г. присъдата му е отменена по съдебен път. Отново се завръща в София и живее усамотен до крепостта Урвич, но в края на живота си се прибира в родното си село, откъдето започва трудният и сложен път на ученолюбивото и работливо момче, което от 14-годишен работник-бояджия се превръща в заможен предприемач и меценат. Там, в двора на училището, през 1946 г. в знак на благодарност той е поставил бюст, изработен от проф. Марко Марков, на своя първи учител Калчо Коняров. Това благородно дело, ученик да постави паметник на учителя си, е уникално за България³⁷². Още приживе в книгата „Корабът на изкуствата“ приятелят му Жорж Нурижан казва за него:

*„Ботьо Бараков е изключителна личност за българската действителност. Той живее със свои идеи, със свой темперамент, очертавайки се като рядка творческа личност. Той познава всичките нищети. Обича народа си със запазените в гънките на душата му първични ценности... Непокоелим в щастието, твърд в решенията си, последователен в това, което смята за справедливо, изпълнен с вяра – ето качествата, които отличават този благороден и деен син на малка България.“*³⁷³

Ботьо Бараков разказва³⁷⁴:

„...Познавах отлично текстилните бои. Започнах внос от Германия. Печелех добри пари. Обаче това не ме задоволяваше. Влечеше ме духовната сфера – театър, изобразителни изкуства, музика, литература. Обичах картините, книгите. Това мое влечение ме сближи с хора от културните среди. Запознах се с писатели като Константин Петканов, Борис Тихолов, професор Жорж Нурижан. Започнах да издавам книги. От това не търсех печалба. Всички средства давах като хонорар на самите писатели и за други благотворителни цели. С такива средства образувах първия музикален оркестър в София, ръководеше го Асен Найденов. Солисти бяха професор Аврамов, Сертев. Почти всички професори от Музикалната академия бяха към този оркестър. Само той ми струваше 500 хил. лв. издръжка месечно. По моя инициатива се сформира и Драматичен театър в София. Средствата от представ-

³⁷² Габровски, Илия. Бележити хора и събития от Габровския край. – Габровският меценат Ботьо Пенчев Бараков. 2003, с. 199–203.

³⁷³ Нурижан, Жорж. Цит. съч.

³⁷⁴ Записал Лазар Лазаров, Габрово, 1992 г.

ленията отиваха за осиротели деца, изпаднали в беда и осиромашели семейства. Театърът се ръководеше от Борис Денизов. Хор „Кавал“ също се подкрепяше от мен. Ръководеше го Атанас Маргаритов. И в него имаше трийсетина души, на които трябваше да се заплаща. Много пъти нашите концерти се изнасяха в зала „България“! На тях идваха най-видните личности от столицата. Редовен посетител беше екзарх Стефан. Добре се опознах с него по време на тези концерти.

По същото време у мен се роди и идеята да създам Художествена галерия. Наех една постройка срещу Народния театър. Започнахме работа. Но после се намесиха военните и взеха тази сграда за болница. Започнах да търся друга сграда. Спрях се на „Момина скала“ в Бояна. Огледах и „Камен дел“ на Витоша. И тук не ме удовлетворяваше. Третият обект ме завладя най-много, това беше Урвич край Панчарево. На това красиво място в Искърския пролом реших да основа Дом на изкуствата. Купих мястото. Беше около 6 дка. Веднага започнах строеж. Най-напред планът ми беше да направя по-скромна постройка, която да побере закупените от мен картини и скулптури. Имах и много ценна литература, редки книги. Къщата построих върху една от скалите – висока и живописна. Можеше да се види отвсякъде. Тя беше доста встрани от крепостта. А и самата скала си остана непокътната. Намерението ми беше да има хубав изглед и да привлича хората.

Крепостта я пазех като очите си. Впоследствие открих останки от бойни кули, параклис. Правех всичко възможно тези реликви да се съхраняват. И сред тези светини трябваше действително да израсне един Дом на изкуствата, но с мен се случиха фатални неприятности... Тогава в Държавна сигурност можеха да те обвинят без да имаш каквато и да е било вина. За това служителите на тези служби получаваха по-високи длъжности и звания, защото унищожаваха невинни хора. Пет години бях по затворите в София, Плевен и накрая в Белене. След това бях оправдан отново по съдебен ред. Ето в тези документи се казва, че съм невинен. Бях оправдан напълно и ми върнаха всички граждански права. Но когато дойдох на Урвич всичко беше разграбено. Останаха само каменните зидове. И слава Богу, че и това беше запазено. Но и досега не знам каква е съдбата на такива шедьоври на нашето изобразително изкуство. Това бяха редки картини на Васил Стоилов, Йордан Гешев, Петър Дачев, Харизанов и от много други изтъкнати наши художници...”

През 1993 г. Ботьо Бараков дарява на Художествената галерия в Габрово 17 скулптури и 36 живописни платна, оценени за над 3 млн. лв. Друга сбирка от изящни предмети, рисунки, документи, снимки, печатите на Общество за култура и изкуство и писма дарява на Историческия музей в Габрово. Това е най-голямото дарение за града през втората половина на XX век, за което Ботьо Бараков е обявен за почетен гражданин на Габрово.

10.3. Католическият процес и капитан Митко Цанински

Капитан III ранг Митко Цанински, зам.-началник на щаба на ВМС по техническата част към 1944 г., е роден в с. Долна Бешовица, Врачанско. Баща му, поручик Цвятко Цанински, участва в четири войни: Сръбско-българска, Балканска, Междусъюзническа и Първа световна, в която с риск за живота си спасява знамето на 52-ри пехотен полк от Шеста Бдинска дивизия. Митко Цанински участва в двете фази на Втората световна война, носител е на два ордена и три медала за храброст, ранен е в битката при Драва-Соболч. В края на 1947 г. обезврежда немско минно заграждение във Варненското пристанище, но на следващата година е уволнен, защото отказва да стане член на БКП.

През 1949 г. е арестуван с обвинение за дискредитиране на народната власт, защото казал, че комунистите са шарлатани и бандити. Шест месеца е следствен и е пуснат от ареста със задължението да се разписва всеки ден в МВР. Единствената работа, до която е допуснат, е каруцар в задругата на циганите във Варна³⁷⁵.

През 1952 г. отново е арестуван и повечето време прекарва в карцер. По това време е инсцениран големият съдебен процес срещу 40 католици, от които 27 свещеници и една монахиня, обвинени в създаване на „шпионска и заговорническа католическа организация в България, работила за Ватикана и западни разузнавания“, в който подсъдими са и група католици от Варна, а той е привлечен като прокурорски свидетел. Процесът се ръководи от о.з. полк. Саркис К. Аркалян, по-късно активен борец против фашизма и капитализма³⁷⁶. След жестоки изтезания са изтръгнати „самопризнания“ и делото достига до Върховния съд на НРБ, където от 29 септември до 3 октомври 1952 г. се разиграва съдебен фарс с голяма медийна

³⁷⁵ По материали на Цветан Цанински „Едно семейство с прекършени крила. // Истина, № 27, декември 2017–януари 2018.

³⁷⁶ Пак там.